

Armáda, informace, novináři a veřejnost (*Jakým způsobem tuto problematiku řeší v nizozemské armádě.*)

Hlavním cílem veškeré informační práce je poskytovat vyvážené informace o mírových a bezpečnostních otázkách, vytvářet obraz armády ve společnosti. Za informace o vojenské politice jsou a budou za všech okolností odpovědní političtí představitelé ministerstva obrany. To tedy znamená, že odpovědnost za informování veřejnosti, za správné chápání vojenské politiky, leží na ministerstvu. Současně by měl v závažných případech poskytovat veřejnosti informace i každý druh vojska. Mezi jednotlivými druhy vojsk a ministerstvem nesmí dojít k odcizení, a proto musí být se složkami Správy všeobecných informací nizozemského ministerstva obrany v přímém spojení. Důležitou podmínkou je, aby tyto informační aktivity byly integrovány či přinejmenším koordinovány.

Za těchto podmínek je Správa všeobecných informací ministrem oprávněna určovat politiku informování veřejnosti. To znamená, že všechny informace týkající se armády také na regionální či lokální úrovni musí odpovídat základnímu rámci určeném ředitelem správy.

Smysl informační činnosti

Poskytované informace mají vyjasnit způsob formulování vojenské politiky, její plánování a realizaci. Jsou omezeny na politiku, která již byla odsouhlasena a zavedena. Informace o ní by měly zahrnovat dostatečně přesné podrobnosti, které pak by umožnily příjemci, aby si utvořil své nezávislé mínění. I obyčejný člověk by měl porozumět jak je tato politika a výsledné branné aktivity připravovány. Je to tedy spíše otázka pochopení, než záležitost propagandy a indoktrinace.

Úlohou informačního důstojníka (v české armádě by informačnímu důstojníkovi odpovídala nejspíš funkce důstojníka pro styk s veřejností, pozn. red.) není hájit danou vojenskou politiku. Je-li to nezbytné, potom je to výhradně povinností osoby, která je zodpovědná za tvorbu a realizaci této politiky, např. ministra obrany.

Jsou stanoveny čtyři zásady a všichni informační důstojníci se jich musí bezpodmínečně držet.

Za prvé: buďte věrohodní. Nikdy neležte. Někdy není možné okamžitě říkat pravdu, ale v tom případě neříkejte raději nic. Je-li to nutné, řekněte například: „V tomto okamžiku to nemohu komentovat“ a na žádné otázky neodpovídejte.

Za druhé: buďte srozumitelní a užívejte prostý jazyk. Novináři píšou o složitých problémech velmi srozumitelně, ale nejsou to obvykle odborníci v daném oboru, a proto neočekávejte, že to co vysvětlujete budou chápat tak, jak očekáváte. Je užitečné se o správném pochopení přesvědčit.

Za třetí: informační důstojník nevyjadřuje své osobní mínění, ani nekomentuje politické problémy či události za které jsou zodpovědní příslušní političtí představitelé. Musí se omezovat jen na fakta. Jeho úloha v případech mimořádných událostí nebo incidentů může být shrnuta slovy: kdo, co, kde, kdy a jak.

Poslední zásada vyžaduje rychlost. Novináři mají stále naspěch, stále mluví o uzavěrce. Vyhovte jim, ale ubraňte se pokušení poskytnout jim informace okamžitě. Pokud nemáte potřebné informace po ruce, získejte je a zavolejte tazatelům co možná nejdříve.

Konflikt zájmů

Mezi novináři a informačními důstojníky je přirozený konflikt zájmů. Obě tyto skupiny si toho jsou vědomy. Tento konflikt není na závalu, protože vyplývá z rozdílné pozice těch, který se to týká. Důstojník pro styk s veřejností nemůže říci více než co je mu jasné, ani nemůže cokoliv komentovat, pokud si není jist, že daná záležitost již byla uzavřena. V některých závažných případech, např. přírodních kalamit, si musí být jist, zda je vůbec vhodné informace sdělovacím prostředkům poskytovat. Na druhé straně žurnalista vždy chce více informací, než je informační důstojník připraven mu poskytnout. Chce mít více informací než jeho kolegové. V novinách je totiž pro žurnalistu několik prestižních míst, kam by rád své články protlačil - na titulní stránku nebo jako hlavní bod zpráv.

Existuje však také konflikt zájmů mezi informačním důstojníkem a vedením organizace (ministerstva), jehož je součástí. Již jsem se zmínil, že je pro něj životně důležité, aby si udržel věrohodnost. To znamená, že má za povinnost zveřejňovat všechna závažná fakta, i když jsou pro organizaci někdy méně příjemná. Takový postoj je ovšem jeho nadřazenými zřídka kdy oceňován, což ukazuje nedostatečné rozpoznání skutečnosti, že armáda je něco jako skleněný dům, jinými slovy, že skryto zůstává opravdu málo. Jsou-li činěny pokusy skrývat nepříjemné zprávy, budou veřejné sdělovací prostředky podezřelé, „určitě je v tom něco víc!“ - a novináři budou ze své vlastní iniciativy kolem armády pátrat. Jakýkoli pokus kontrolovat přítok informací tak bude už v zárodku znemožněn.

Informační důstojník se tedy nachází v podobné situaci jako fotbalový trenér. Ví, že je obklopen hordami „odborníků“ a kritických pozorovatelů. Tento fakt je zvlášť zdůrazněn při vypracovávání vojenské politiky nebo při nějakých výjimečných událostech, kdy veřejnost věnuje nadměrnou pozornost tomu, co je publikováno. To se týká především těch méně příjemných zpráv. Informace veřejných sdělovacích prostředků jsou velmi pečlivě zkoumány a závěry z nich jsou obecně přijímány. Vzniklé chybné či mylné interpretace potom vedou k přesvědčení, že byly poskytnuty chybné či mylné informace, že buď je nekompetentní informační důstojník, nebo že není dobrý novinář, který o problémech píše.

Stále si totiž plně neuvědomujeme, že novinář se obrací ke zcela jiné cílové skupině, než jakou jsou příslušníci ozbrojených sil. Tuto skutečnost musí mít informační důstojník stále na mysli. Také by měl umět přesvědčit vojenské funkcionáře, že v demokratické společnosti nemohou být žurnalisté omezováni zákonem, alespoň ne před publikováním zprávy. Novinář se sám rozhodne co pokládá za vhodné k uveřejnění a s poskytnutými informacemi tedy naloží jak uzná za vhodné.

Jednota politiky

Zprávy se obvykle týkají výjimečných, neobvyklých událostí nebo incidentů. Veřejné sdělovací prostředky jsou přirozeně přitahovány zvěstmi o vnitřní disharmonii při uplatňování vojenské politiky či o konfliktu zájmů v armádě. Je důležité, aby ve vystoupeních

různých armádních činitelů na veřejnosti o vojenské politice či jiných záležitostech důležitých pro obranu neexistovaly nebo nevznikaly žádné skutečné rozpory.

Naše obecná informační politika omezováním kontaktů s médii na malý počet příslušníků armády má právě takovým rozporům zabránit. V případě ministerstva obrany to znamená, že oficiální prohlášení jsou vydávána především k tomu určenými informačními důstojníky. Tito důstojníci jsou vlastně prostředníky mezi novináři a těmi vojenskými činiteli, kteří z jakýchkoli důvodů přicházejí do styku s novináři. Ze strany Správy všeobecných informací se jedná o aktivní či pasivní reakci na požadavky novinářů. Ve všech případech je nutná koordinace mezi vojenským vedením a pracovníky pro styk s veřejností. Jedním z prostředků dosažení této koordinace je přítomnost informačního důstojníka na schůzích důležitých výborů např. politických představitelů, vysokých vojenských funkcionářů a většiny vyšších civilních zaměstnanců.

Dobry novinář zná naše domácí pravidla a bude zkoušet je obejít. Také se pokusí setkat s některými lidmi pracujícími ve vojenském sektoru, aby zjistil, co oni pokládají za důležité. Je nezbytné, aby byl zamezen jejich styk s tiskem, a to z jejich vlastní iniciativy. Každý, kdo přijde do styku s novinářem, by jej měl odkázat na pracovníky pro styk s veřejností, kteří znají nezbytné odborné expertizy a mohou na dotazy novinářů kvalifikovaně odpovídat.

Prosím povšimněte si: svoboda vyjadřování je základním právem i pro příslušníky armády. Nemůže být tudíž zakázána. Prakticky všechny dotazy ze strany tisku jsou respektovány a ve většině případů pod kontrolou pracovníka pro styk s veřejností. Zde je vhodné doplnit, že podobná domácí pravidla s ohledem na informování veřejnosti nejsou nějakou zvláštností jen ministerstva obrany, ale v Nizozemí platí pro všechny vládní úřady a instituce.

Již jsem se zmínil, že požadavky tisku jsou respektovány. Existuje ovšem několik výjimek. Je to případ, kdy žádost o informaci je sama o sobě legitimní, ale my na ni neodpovídáme, třeba z operačních důvodů, nebo z důvodů ochrany soukromí jednotlivce. V tomto případě je zlatým pravidlem přesvědčit se, zda žurnalista chápe proč požadovanou informaci nemůže obdržet. Je-li to možné, dáme si s ním schůzku na pozdější datum.

Tento aspekt kontaktu styku s médii pokládám za důležitou změnu kurzu, která se stala během posledních dvou tří let.

Až do začátku devadesátých let byli totiž vojenští představitelé a vyšší funkcionáři při vystupování před audiovizuálními médii velmi rezervovaní a zdrženliví. Dokonce ještě během války v Perském zálivu to byli převážně bývalí důstojníci, kteří pro rozhlas a televizi vysvětlovali či komentovali válečné události. Myslím si tedy, že ochota, která nyní existuje v rámci armády, kdy na televizní obrazovce vystupují aktivní důstojníci, je pozitivním vývojem. Tato ochota není omezena na komentáře o válečných či krizových situacích; odpovědní vojenští funkcionáři teď mohou poskytovat rozhovory i o vývoji v jejich sektoru. To jen zvýrazňuje věrohodnost informací.

Obecné informace o mírových operacích

Jedná se zde o mírové operace OSN, kterých se v posledních letech zúčastňovaly nizozemské ozbrojené síly. Objektivní informování o takových operacích je obzvláště důležité z řady důvodů.

Ve vnitřním zpravodajství je důležité poskytovat komplexní a přesné informace jednotkám, které byly a jsou nasazovány. Totéž se vztahuje k informacím pro armádu,

zvláště pak informací pro rodiny a přátele osob, které jsou posílány za hranice. Společnost jako celek by měla být perfektně informována.

Rozumí se samo sebou, že tyto informace jsou základní podmínkou pro získání podpory veřejnosti, která umožňuje iniciovat a pokračovat v mírových misích, tj. rozšiřovat současnou nizozemskou obrannou politiku.

Řádné informace jsou rovněž důležité i pro zahraničí. V rámci mezinárodního společenství je nezbytná co nejširší informační základna, neboť OSN se rozhoduje a vede mírové operace na základě souhlasu různých zemí a stran. Takový výchozí bod požaduje co největší možný stupeň otevřenosti.

Informační politika OSN je velmi přísná a obzvláště na politické úrovni je i vysoce centralizovaná. Každá operace OSN je publicisticky nesmírně citlivá a nad typicky vojenskými aspekty často převládají jednání a dlouhodobé úvahy. Vzhledem k různým zájmům zemí, které si přejí mít v dané oblasti své vojenské jednotky vzniká určité napětí. Toto napětí ale částečně také vzniká vzhledem ke skutečnosti, že se nizozemské jednotky musí řídit směrnici důležitých orgánů OSN a totéž platí i pro informační politiku. Národní zájmy a zájmy OSN se mohou rozcházet. Nizozemská domácí politika se zabývá převážně sociálními problémy vojáků, takže mezi nizozemskými informačními důstojníky a OSN je nezbytná koordinace zpráv, to ale zabírá mnoho času, někdy až příliš mnoho času.

Informace po nasazení vojáků

Všechno začíná mezinárodními debatami o probíhající krizové situaci. Když se OSN rozhoduje zda vytvořit mírové sbory, učiní veřejné prohlášení. Vlády různých států hlásí, jsou-li ochotny při vytvoření takových sil spolupracovat. OSN potom prověřuje nezávisle na sobě několik zemí, zda jsou skutečně připraveny k účasti v mírových silách, a jestliže ano, do jaké míry v pojmech kvality a kvantity. Ministerstvo zahraničních věcí se zde zabývá jen všeobecnými informacemi. Jakmile je domluvena forma příspěvku, vláda uvědomí parlament. Jestliže se jedná o novou operaci nebo byla-li po dřívější autorizaci provedena nějaká změna, je vyžadován souhlas parlamentu. V následných fázích je úloha obecného informování na ministerstvu obrany. Výsledná informace se týká formování, přípravy, odeslání a nasazení vojenských jednotek.

Jakou formu má příprava vojáků? Během přípravy všichni vojáci, kteří se zúčastní mise OSN, absolvují dvouhodinový výcvik, jak pracovat s hromadnými sdělovacími prostředky. K tomu se ještě velitelé i ostatní důležití vojenští činitelé zúčastní individuálního školení s pracovníky Správy všeobecných informací, kde projdou intenzivním výcvikem práce s médii.

Mnoho jsme se naučili v praxi. Jedno z těchto naucení se týká způsobu jakým je tato kolektivní příprava prováděna. Jestliže je určena větší jednotka, je informační důstojník přidělen k veliteli již v přípravné fázi. Z principu tento důstojník doprovází předem určený oddíl, který připravuje příjezd jednotky. Zůstane dokud není dokončeno nasazení jednotky a pohlasně zájem médií. Tento informační důstojník funguje především jako prostředník mezi velitelem a hromadnými sdělovacími prostředky. Zná potřeby velitele, chápe problémy, kterým musí čelit v počátečním období, ale také chápe požadavky médií. Chrání zájmy obou stran tím, že vylučuje rozdílnosti a koordinuje přání obou stran, jak jen to je možné.

Na závěr ukáže stálému informačnímu důstojníkovi specifické aspekty obecného informování o mírových operacích. To je důležité, protože tato funkce nemusí být vždy vykonávána zkušeným důstojníkem. V principu je hlavní náplní práce stálého informačního důstojníka *vnitřní informační služba (informace pro pracovníky ministerstva obrany a ozbrojené síly)*, avšak je také v pozici poskytování vnějších informací (pro veřejnost, pro zájmové skupiny a média). I když vnější informace zůstávají hlavní odpovědností ředitele Správy všeobecných informací na ministerstvu obrany, v praxi informační důstojník jednotky styk s veřejnými sdělovacími prostředky udržuje. Zásada je taková: vznikne-li potřeba, může být zkušený důstojník Správy všeobecných informací poslán do dané oblasti během 24 hodin.

Přicházejí hromadné sdělovací prostředky

Novináři nejsou ani moji přátelé, ani moji nepřátelé. Pouze vykonávají jinou profesi. Jsme spolu pohromadě. Náš vztah je zvláštního druhu. Každý jiný vztah může být ukončen, ale v případě novináře a informačního důstojníka tomu tak není. Vzniká až při účasti vojenských jednotek na mírových operacích. Tady existuje především vysoký stupeň vzájemné závislosti.

Novináři potřebují zprávy a právě probíhající vojenské operace, zvláště když probíhají za hranicemi a jsou v počátečních stádiích, jsou zprávy. Aby k nim získali přístup, jsou novináři závislí na příslušnících armády. Jsou na nich závislí také s ohledem na svou bezpečnost, přepravu, informace. Při plnění mírových úkolů ministerstvo obrany potřebuje co největší možnou podporu veřejnosti. Je také nutné, aby známí a rodiny vojáků, kteří byli posláni do zahraničí, byli co nejlépe informováni o situaci a jejich činnosti. A musíme souhlasit, pro tyto úkoly jsou hromadné sdělovací prostředky nenahraditelné.

Vzájemná závislost je - někdy neochotně - přiznávána oběma stranami. V praxi se setkáváme s řadou protikladných požadavků a přání. Ty vznikají díky kulturním rozdílům, nedostatku pochopení profesionálních praktik, různého chápání hodnoty zpráv a (příležitostně) operačních zájmů. Pro dobrého informačního důstojníka nejsou nikdy tyto důvody omluvou pro jeho případné chyby.

Další problém je v povaze mírových operací. Často trvají značně dlouho, což znamená že převládají rutinní aspekty, které vzbuzují jen malý novinářský zájem. Vzniká situace, kdy doma o činnosti vojáků OSN dostávají nevelké informace. Na druhé straně mají pro novináře velkou přitažlivost různé incidenty. Totéž se týká i nasazení zbraňových systémů. Nezanedbatelnou roli v tomto ohledu hrají „chlapské“ prvky takových systémů (bitevní letouny jako např. ve filmu *Top Gun*). Protože odborné vojenské znalosti jsou mezi novináři velmi vzácné, jejich vysvětlení vojenských aspektů mírových operací je více fikcí než skutečností.

Z předcházejícího textu se s ohledem na novinářské informování o vojácích zasazených do akcí krizového managementu či mírových operacích nabízejí čtyři závěry:

- * Novináři, kteří píší o mírových operacích, věnují v době míru malou pozornost povaze a podstatě vojenských operací;
- * Mírové operace nejsou svojí povahou nijak zvlášť „fotogenické“, takže se jim ze strany hromadných sdělovacích prostředků nedostává té pozornosti, které zasluhují;

- * Novináři prohlašují, že chtějí popisovat realitu a uveřejňovat fakta; bohužel velmi zřídka to dodrží. Naopak, incidenty přehánějí, a tak před veřejností vytvářejí obraz vysoce pokřivené reality;
- * Ve svém výběru zpráv novináři používají taková kritéria, podle kterých hraje dominantní roli jen to, co se „třpytí a blyští“ (jak v kladném, tak i negativním smyslu).

Závěrečné poznámky

Otevřenost znamená rychlé poskytování informací. Zkušenosti ukazují, že **rychlé zveřejňování informací o incidentu omezuje negativní reakci tisku, pokud ji přímo nezamezí**. V kontrastu s tím vede zadržování informací, jak bylo zmíněno dříve, k vzrůstu podezření na titulních stránkách a v pozdějších stadiích i k „odhalením“. Fakta se zdají mnohem nebezpečnějšími, než ve skutečnosti jsou. Zamezování publicity je vlastně horší, než včasné prohlášení na základě iniciativy důstojníka pro styk s veřejností.

Naše obranná politika musí být předvídatelná. Musí předjímat vývoj a ne být vlečena za událostmi. Ne vždy se to daří. Bohužel, vojenská organizace je často podobná děravému sítu. Naprostá prevence úniku informací je nemožná. Navíc jsme soustavně vystavováni politickému ovlivňování. I pracovní a životní podmínky, aktivity nátlakových skupin, chování vojáků atd. mají někdy nekontrolovatelný vliv na obecnou informovanost. Image armády není vytvářeno jen racionálním uvažováním, ale často dominantní roli hrají emocionální argumenty.

Informování veřejnosti není univerzálním opravným prostředkem. To znamená, že informační důstojník - bez ohledu na to jak dobře vykonává svou profesi - nemůže napravit to, co je už pokazeno. Jeho nadřazení by si to ovšem přáli, protože armáda má samozřejmě proti negativní publicitě přirozenou averzi. Někdy se také nechápe jaké zprávy stojí za zveřejnění. Zprávy o přemístění důležitého velitelství, spuštění lodě do provozu, námořních dnech či dnech otevřených dveří jsou přeceňovány, a tak je nadhodnocována možnost ovlivnění zpravodajství.

Příslušníci armády, zejména starší vojáci, někdy reagují na kritiku jejich druhu zbraně (nebo některých jednotek) v hromadných sdělovacích prostředcích příliš emocionálně. Jestliže ale hodnotíte činnost médií během poměrně dlouhé doby zjistíte, že není žádného důvodu pro tvrzení, že je armáda jen a jen kritizována.

Napětí mezi vojenskými osobami a médii je neodstranitelné a nespokojení zástupci médií nejsou vítáni. Proto okamžik, kdy si hromadné sdělovací prostředky přestanou stěžovat na nedostatek informací a jejich vztah s ministerstvem obrany přestává být konfrontačním, je pro západní veřejnost znamením, aby se měla na pozoru. To je závěr, který činí správné fungování hromadných sdělovacích prostředků v demokraciích nenahraditelným.

(Z přednášky kurzu Výchova k národní bezpečnosti kapitána námořnictva Fritse Th. Oliviera, zástupce náčelníka Správy všeobecných informací nizozemského ministerstva obrany.)